

NORDISKA
MUSEET

Karal. 1990

Stulen
=

1. (3)

ExA: N.M:s
vägledn

MÄNNISKAN OCH TIDEN

Läckö kommer till Nordiska museet

30 mars - 30 september 1990

Alla funderar vi väl över tiden. Tiden som flyr, tiden som står still, tiden som inte räcker till... och inte minst på framtiden, på liv och död. Vår upplevelse av tid varierar också beroende på i vilken kultur vi lever, på ålder och sinnesstämning. Ibland rinner tiden iväg - ibland kan den kännas väldigt lång.

I utställningen MÄNNISKAN OCH TIDEN speglas universum och planeten jordens historia, astronomi och tid, uppfattningar från Antiken med jorden som världsalltets centrum till dagens mera relativistiska bild med jorden i galaxen Vintergatan och med galaxer flera miljoner ljusår utanför vår egen.

Utställningen skildrar också mera jordnära ting som tidmätning, allmogens tid och arbetets tid, och inte minst konstnärers tolkning av tiden.

JORDENS OCH LIVETS TID skildrar jordens uppkomst för ca 4.600 miljoner år sedan och hur de första livsformerna uppträder för ca 3.000 miljoner år sedan fram mot de första flercelliga djuren och växterna för ca 700 - 1000 miljoner år sedan. Fotosyntesen, den könliga fortplantningen och tillkomsten av flercelliga djur och växter är betydelsefulla händelser, som ligger till grund för den biologiska utvecklingen. Kontinentaldriften är en viktig geologisk process för denna. I havet utvecklas bepansrade fiskar, basen för att först amfibier och sedan kräldjuren börjar uppträda. På allvar kan nu landmiljön börja koloniseras genom ryggradsdjuren.

För ca 230 miljoner år sedan börjar jätteödlorna, dinosaurierna, kolonisera jorden. Så småningom utvecklas de första små däggdjuren i dinosauriernas skugga och de första blomväxterna likaså. "Vår egen tid" inleds för ungefär 65 miljoner år sedan. De är däggdjurens och människans tidsålder. Kontinenterna ligger där de ligger idag, även om de fortsätter sin eviga vandring. Den moderna människan utvecklades för ungefär 100 000 år

sedan. Till Sverige kom de första människorna för omkring 8000 år sedan och till idag har ungefär 400 generationer människor levat i Sverige.

ASTRONOMI handlar om hur människan har försökt att med hjälp av en rad olika instrument komma underfund med årstidernas växlingar, dygnets rytm och solens gång på himlavalvet liksom också månens olika faser. Växter, djur och människor anpassade sig efter dessa.

I denna avdelning finns såväl enkla solur, som mycket komplicerade instrument, t ex det astronomiska uret med armillarsfär, tillverkat i Kassel vid 1500-talets slut och troligen hemfört som krigsbyte efter 30-åriga kriget från den kejserliga skattkammaren i Prag. Här finns också en månsten från Apollo 17, utlånad av NASA.

TIDMÄTNING Handlar om människans allra första försök till en indelning av tiden med hjälp av solens skugga till dagens nästan otroliga tidmätningssystem med atomur. Avsnittet spänner över en tidsrymd av ca 5000 år med enkla solur och timglas över våra harmoniskt tickande mekaniska ur till dagens precisionsinstrument med felslag på en sekund pr miljon år.

I ALLA TIDER kan vi följa människan genom 3000 år. Det är konstnären Björn Berg som under flera års arbete dokumenterat mänskligheten som kulturbärare i skilda delar av världen. Arbetet presenterades för några år sedan i boken ALLA TIDER till Alf Henrikssons text.

I BONDENS ÅR OCH ALLMOGENS TID skildras hur man i det gamla bondesamhället utan egentliga klockor med hjälp av solens gång på himlavalvet, dygnets rytm under olika årtider, skuggor och naturföreteelser ändå kunde hålla reda på tidens gång. Exakta klockslag var onödiga, det räckte med att veta ungefär vad tiden var liden. Naturföreteelser, som flyttfåglars ankomst, spindlarnas väv, trädens nytspruckna löv hjälpte till att bilda "naturens kalender".

I SKOLAN lärde sig barnen att ta vara på tiden, att inte vara lata. Dagen indelas i lektioner av olika längd, klockor ringde vid lektionens början och slut. Man uppfostrades till att tid var viktigt.

I ARBETETS TID visas hur tiden framförallt i och med industrialismen blev ett maktmedel. Fabriksvisslorna väckte arbetarna på morgonen, de kallade till arbetet och talade om när det blev rast och när arbetsdagen var slut. På samma sätt hade de större gårdarnas välling-klockor påmint landsbygdens befolkning om när arbetet skulle börja och sluta. Införandet av tidsstudier, löpande band, ackordsarbete och stämpelur betecknar en utveckling där den enskildes möjlighet att planera sitt arbete är mycket liten.

KYRKANS TID är grunden för hela vår tideräkning från Kristi födelse. Kyrkan införde den återkommande rytmen mellan sex dagars arbete och den sjunde dagens vila. Kyrkoårets indelning var viktig för allmogen och många av dess händelser avspeglas i folklig tideräkning. Kyrkoåret avspeglas i de fyra mässhakarna från Visby domkyrka i de liturgiska färgerna. Här visas också några av våra allra förnämsta medeltida bokskatter, Skaramissalet, en mässbok från 1100-talets mitt samt Hemsjömanualen med ett kalendariefragment med en helgonlista för månaderna april och maj för Skara stift. Manualen är tillkommet under 1200-talets förr hälft.

Våra ALMANCKOR, vår verkliga folkbok, presenteras både i äldre versioner och i det allra senaste ifråga om planeringskalendrar.

I FRYSTA ÖGONBLICK presenteras händelser både ute i världen och här hemma, den förbiilande tiden i ett flöde av bilder. Kring Gustav III:s dödsmask och den stol han enligt myten placerades i efter skottet på operamaskeraden har vi byggt upp ett sceneri.

KOMMUNIKATION är tid, har någon sagt. En teleprinter ger oss de rykande färska nyheterna. Kommunikationerna krävde samordning och skapade den gemensamma tiden 1879. Men på vissa orter i Sverige användes lokal tid ännu in på 1900-talet.

I TIDEN I KONSTEN visas hur konstnärer under olika tider tolkat tiden och hur olika symboler, t ex timglas och klockan, bärna av en gammal man med stora vingar blir symbol för Tiden. Här visas också ur som konsthantverk i ett antal mycket vackra klockor utförda av skickliga guldsmider och hantverkare.

I ett särskilt rum visas hur Christoffer Polhems (1661-1751) "konstkammare", dvs urmakeriverkstad vid Stjernsund, kan ha sett ut. Med kuggskärningsmaskinen som drevs av ett vattenhjul automatiserade han tillverkningen av kugghjul. Det var upphovet till den första urfabriken för massproduktion i hela världen. Vid Stjernsunds bruk tillverkades under hela 1700-talet urverk till golvvur, liksom också tornurverk till kyrkor och större byggnader.

Utställningen, som producerats för Läckö slott 1989 av Västergötlands turistråd, har delvis omarbetats och kompletterats för visning på Nordiska museet. En del föremål, som ingick i Läckö-utställningen har tyvärr av olika skäl måst utgå. De har i en del fall bytts ut mot liknande föremål. Några avsnitt har också utökats väsentligt. Vi ber om överseende med att en del av uppgifterna i katalogdelen i boken MÄNNISKAN OCH TIDEN som publicerades till visningen på Läckö inte överensstämmer med Nordiska museets utställning.

- - - - -

Under vissa tider kommer en urmakeriverkstad att fungera. Det är urmakarmästare Åke Falk från Urens Vänner som välvilligt ställer sina stora kunskaper till förfogande.

Plan över utställningen Människan och Tiden

GUSTAV VASA

